

УДК 316.48:130.123.1

І. В. Жеребятнікова
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії і політології
Харківського національного економічного університету
імені Семе́на Кузне́ця

ДІАЛЕКТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОНФЛІКТНОСТІ

Проблематика конфлікту є однією з вічних тем філософського дослідження, головним чином тому, що природа буття, швидше, суперечлива, ніж гармонійна. Р. Дарендорф слушно зазначає: «Той, хто вміє впоратися з конфліктами шляхом їхнього визнання та розв'язання, той бере під свій контроль ритм історії; той, хто втрачає таку можливість, отримує цей ритм собі в супротивники» [1, с. 142]. Саме тому філософська рефлексія феномена конфлікту як об'єктивної реальності та специфічного суспільного екзистенціалу, питання вивчення різного роду конфліктів як в онтологічному, так і в діалектичному контекстах, аналіз їхнього походження, розгортання, регулювання та вирішення постає не тільки актуальною, але й своєчасною і важливою проблемою.

Очевидно, що інтерпретацій конфлікту може бути визначено безліч, вони виходять із різних ціннісно-нормативних і когнітивних посилань, різних завдань та цілей. Конфлікт як соціальний феномен вивчається багатьма науками, як-от соціологія, конфліктологія, психологія, педагогіка, історія, політологія, економіка, які розглядають різні аспекти цього явища. Однак складна й багатогранна сутність самого феномена конфлікту потребує його філософського осмислення, без якого розуміння конфлікту не може набути належної глибини, а вибір способів і засобів його подолання буде залишатися прийнятним лише на емпіричному рівні. Філософія, з огляду на притаманні їй понятійний апарат і методологічні засоби аналізу, здатна створити єдину феноменологію конфліктів, сформулювати та розвинути цілісну концепцію. У цьому разі вивчення конфлікту стане узагальненим, а не фрагментарним, створить можливість для плідної інтеграції точок зору різних наук на сутність і функції конфлікту в суспільстві.

Сучасні дослідження феномена конфлікту, які розкривають його загальнотеоретичні проблеми, світоглядні та методологічні аспекти, ґрунтуються на доробках таких видатних зарубіжних вчених, як Р. Арон, Дж. Бернард, К. Боулдінг, М. Вебер, Р. Дарендорф, Е. Дюркгейм, Г. Зіммель, Л. Козер, О. Конт, Р. Макк, В. Парето, Т. Парсонс, Х. Таузард, Р. Снайдер та інших. Різноманітне коло конкретних питань конфліктологічного знання в аспекті соціолого-правового, психологічного, праксеологічного аналізу розглядають в своїх роботах такі вітчизняні науковці, як О. Бабкіна, І. Бекешкіна, Л. Герасіна, В. Горбатенко, А. Дачук, Ю. Запрудський, А. Ішмуратова, О. Каргунов, О. Маруховська, М. Панов, М. Пірен, В. Перебенесюк, В. Ребало, С. Ростецька, А. Ручка, Ф. Рудич, І. Станкевич, В. Танчер, М. Цюрупа тощо. Однак, на наш погляд, при загальній, досить значній бібліографії з цієї проблематики, недостатньо висвітленими залишаються питання щодо філософського осмислення сутності та проявів конфліктності, визначення буттєвих сторін конфлікту і його модусного характеру.

Мета статті – окреслити філософські вектори розуміння конфлікту як динамічного типу соціальних відносин, визначити діалектичні засади дослідження природи та джерел соціальної конфліктності, розглянути сутність конфліктної взаємодії у рамках соціально-філософського знання.

Соціальний конфлікт, разом зі згодою і стабільністю, – це притаманна соціуму універсальна форма регулювання взаємовідносин, що зумовлюється необхідністю у відстоюванні індивідами або соціальними групами своїх корінних інтересів. Уявлення про конфлікт як соціальний феномен бере свій початок у філософії через постановку питання про співвідношення об'єктивного «зовнішнього» світу і суб'єктивного «внутрішнього» світу людини, про відображення

«об'єктивного» в «суб'єктивному». Інтерес соціальних наук до конфліктів зумовлений дією конфліктів на суспільство й на різні аспекти взаємодії в соціумі. З іншого боку, розуміння конфліктів і їхньої ролі в суспільстві дає змогу зрозуміти та попередити вчинення дії, регулювати соціальну напруженість (страйки, революції, війни). Спроби виявити роль і місце конфлікту в динаміці життя суспільства становлять континуум підходів, де одні автори ставлять позитивно до конфлікту і бачать розвиток суспільства виключно шляхом боротьби, а інші, навпаки, вважають конфлікт побічним фактором руху соціального [2, с. 3].

Етимологічний сенс поняття «конфлікт» походить від латинського слова «conflictus» – зіткнення. Варто зауважити, що в сучасній науковій літературі немає єдиного словового прочитання терміну «конфлікт», кожне визначення акцентує на якійсь одній чи кількох рисах цього надзвичайно багатогранного, багатомірного та мінливого феномена. Поняття «конфлікт» вживається в таких значеннях: конфлікт як серйозна розбіжність (аксіологічне значення); конфлікт як суперечка (комунікативне значення); конфлікт як активна незгода (праксеологічне значення); конфлікт як протилежність думок та принципів (пізнана закономірність) (гносеологічне значення); конфлікт як невід'ємна частина життя (онтологічне значення). Розгляд проблематики конфліктів у багатьох аспектах і на різних рівнях соціального і духовного буття відкриває широкий діапазон для соціально-філософського дослідження.

Конфлікт є важливою детермінантою людської активності. Об'єктом розгляду соціально-філософських наук є внутрішньоособистісні, міжособистісні, групові та міжнаціональні конфлікти. Історичний і соціальний досвід, накопичений людьми до початку ХХІ ст., показав, що на формування і рух суспільства впливають специфічні історичні й національні умови життя країн, їхня культурна своєрідність, особливості існування економіки, дії панівної в суспільстві політичної еліти тощо. Але крім цього, соціальні процеси та відносини зумовлені безліччю не тільки об'єктивних, але й суб'єктивних факторів, багато з яких мають важко передбачуваний, багатоваріантний, суперечливий характер. Тут переплітаються різні альтернативи, необхідність і випадковість [3, с. 97].

Починаючи з кінця ХХ ст., проблему конфліктів широко досліджують у межах різних наук, однак звернення до праць видатних філософів не залишає сумнівів у тому, що вони стали предтечою соціології та психології конфлікту, оскільки теоретизування з основних питань конфлікту (природа, причинність, взаємозв'язок конфліктів різного рівня, способи їхнього попередження і подолання) прямо або побічно первісно заявлено саме в історії філософської думки. Саме тому сучасній конфліктологічній науці, створюючи методологічну базу вивчення й аналізу конфліктів, доцільно спиратися на концептуальні дослідження, насамперед, соціальної філософії. Соціальна філософія – це сукупний методологічний і теоретичний критерій, який дає змогу вибрати оптимальні раціональні дослідні методи та прийоми у висвітленні конфлікту. Вона становить категоріальну основу теорії конфлікту в широкому (універсальному) і вузькому (спеціалізованому) сенсах. Спираючись на принципи соціальної філософії, можна формулювати загальні принципи розрізнення суттєвого і несуттєвого, необхідного і випадкового як у структурі конфліктних взаємин, так і в структурі тих соціальних відносин, які опосередковані конфліктами; підведення методологічної бази для систематизації форм за-

коносообразності; здійснення співвіднесення змін у суспільстві, визначення субстанціональної специфіки соціального конфлікту та принципів його взаємодії з іншими субстанціональними системами (соціум, діяльність, соціальний простір і соціальний час); виявлення критерії істинності наукових суджень тощо. Філософські принципи та поняття, логіка філософського дискурсу не просто допомагають глибше осмислити сутність природи конфлікту, а й сприяють успішному переведенню теоретичних положень конфліктології у сферу практичного застосування [4, с. 36–37].

Особливе місце в загальній сукупності можливих конфліктів посідає соціальний конфлікт. Він потребує особливих підходів для свого аналізу, які мають ґрунтуватися на методології соціальної філософії, зокрема на використанні методів соціального пізнання. Однак, перш за все, необхідно чітко визначити сутність такого конфлікту. Так, автори Нової філософської енциклопедії вважають, що соціальний конфлікт становить «зіткнення протилежних соціальних груп, особистостей, інститутів, інтересів, поглядів, прагнень; розлад, розраду, незгоду, чвару, суперечку, що загрожує важкими соціальними наслідками» [5, с. 301–302]. Дослідники підкреслюють, що соціальний конфлікт виступає завершальною ланкою механізму вирішення суперечностей у системі суспільних відносин. Історія розвитку цивілізації свідчить, за їхніми словами, про «постійне виникнення і розв'язання різноманітних соціальних конфліктів у різних галузях суспільного життя». Саме тому соціальний конфлікт «виявляється не відхиленням від норм, а нормою відносин людей у соціумі, формою відновлення (і заміни) пріоритетів системи інтересів, потреб, суспільних відносин» [5, с. 302].

Як відомо, соціум – це породження людської культури, яка має свою специфіку та характеристики, що суттєво відрізняються від природи. З огляду на це, основною відмінністю соціального конфлікту від природного є його характер. Якщо у природі поширені конфлікти більш радикального характеру, як у випадку із кругообігом життя та смерті, із повним руйнуванням і формуванням нових матерій, то в соціальному середовищі конфлікти покликані стабілізувати відносини між суб'єктами, повернути колишню згоду або вийти на принципово новий рівень соціального партнерства. Тобто з онтологічної точки зору поняття «соціальний конфлікт» немислиме без поняття «соціальна злагода» (консенсус), ці два терміни взаємовизначають один одного та в суспільстві не можуть існувати окремо. Починаючи з античних часів така ідея збереглася і в сучасних дослідженнях феномена конфлікту. Саме з цього положення і було зроблено висновок про неминучість конфлікту, його незаперечної включеності в будь-яку систему соціальних відносин.

Звичайно, за такого підходу постає питання, чи вважаючи конфліктом усі явища антагоністичного характеру, що мають місце як у свідомості індивідів та груп, так і в їхній поведінці на всіх рівнях суспільства, чи це лише відкрите протиборство, зіткнення сторін? Логічно припустити, що протиріччя далеко не завжди спричиняють конфлікти. Для перетворення протиріччя на конфлікти необхідним є усвідомлення протилежності інтересів і відповідна поведінка [3, с. 99]. Із цього погляду конфлікт виступає, насамперед, як усвідомлене, осмислене протиріччя протилежних або конфронтаційних інтересів сторін, готових вдатися або таких, що вже вдалися, до певного протистояння. Нині правомірно говорити про утвердження підходу, що сама зовнішня ситуація не може автоматично зумовлювати розвиток конфлікту, обов'язковою умовою конфлікту є суб'єктивна невіршувальність ситуації, яка не може бути нічим іншим, як інтерпретацією, оцінюванням та сприйняттям її з боку суб'єктів. Конфлікт обов'язково передбачає усвідомлення протиріччя та суб'єктивну реакцію на нього.

Варто зауважити, що ймовірнісна природа законів діалектики найбільш повно може пояснити переважно ситуативну природу виникнення соціальних конфліктів. Застосування діалектичного методу до феномена конфлікту дає

зможу здійснити переведення абстрактних понять у площину практичних технологій з управління конфліктами. Крім того, особливість пізнавального аспекту діалектики полягає в тому, що її закони й категорії виражають відносини між універсальними і загальними сторонами та властивостями речей, явищами всесвіту і суспільства, що співвідносяться між собою. Конфлікт становить універсальну форму взаємин між індивідами, соціальними групами, націями, культурами, інститутами, визначаючи тим самим форми, напрями та динаміку суспільного розвитку. Саме тому діалектичне оброблення феномена соціального конфлікту передбачає насичення конфліктологічного знання філософським змістом, логічно завершеними методологічними та концептуальними принципами і положеннями.

Увесь арсенал філософських категорій, як-от форма і зміст, сутність і явище, загальне й одиничне, можливість і дійсність, боротьба, рух, розвиток, єдність тощо, є необхідним пізнавальним інструментарієм для формування всебічного об'єктивного знання про конфлікт і динаміку його розвитку. Однією із центральних методологічних і водночас операціональних категорій у теорії конфлікту є парна категорія причина-наслідок. Під причиною розуміють «явище, дія якого викликає, визначає, змінює, виробляє або тягне за собою інше явище; останнє називають наслідком» [5, с. 522]. Причина та наслідок – сторони, ланки універсальної взаємодії у природі й суспільстві, яка безпосередньо пов'язана з різними видами та формами матерії у процесі її руху і розвитку. Будь-який розвиток матеріальних або ідеальних систем здійснюється через протиріччя, постійну, безперервну зміну причин і наслідків, що знаходить своє вираження в конфліктних взаємодіях. Аналіз дефініцій конфлікту через філософську категорію «протиріччя» дає змогу зробити висновок про те, що їхні автори пов'язують протиріччя (а слідом за цим і конфлікт), насамперед, з одним із його елементів – боротьбою протилежностей (інтересів, цінностей, цілей). Однак нерозривний зв'язок поняття «конфлікт» із філософським поняттям «протиріччя» зобов'язує до більш повного осмислення протиріччя, яке у філософській науці, безумовно, виражає сутність закону єдності та боротьби протилежностей: «протиріччя діалектичне – взаємодія протилежних, взаємовиключних сторін і тенденцій предметів і явищ, які разом із тим перебувають у внутрішній єдності та взаємопроникненні, виступаючи джерелом саморуху й розвитку об'єктивного світу і пізнання» [5, с. 523]. Саме повне філософське розуміння категорії протиріччя (у цьому разі – визнання єдності, взаємопроникнення протилежностей) дає змогу уникнути дещо усіченого у смисловому плані розуміння як соціального протиріччя, так і соціального конфлікту, а, отже, побачити нові підходи до можливостей регуляції конфліктів. Метафізичне розуміння протиріччя породжує все суще, початковий рух, що створює «енергію» для процесів розвитку. Відносини між конфліктними сторонами виступають у вигляді протиріччя не тільки в тій його частині, де сторони представляють протиборчі сили за певні інтереси, але і в тій – не менш важливій складовій частині протиріччя, де сторони взаємозумовлюють, доповнюють одна одну, становлять діалектичну єдність і діалектичну цілісність. Таке розуміння протиріччя дає змогу стверджувати, що соціальний конфлікт є і протиборство суб'єктів, і їхня єдність.

Для виявлення справжніх джерел виникнення конфлікту треба дістатися сутності протиріччя, що його породило. Оскільки причина неминуче породжує наслідок, це є методологічною підставою для аналізу конфлікту як ланцюга безперервних стадій, кожна з яких служить причиною наступної стадії («слідства»); одночасно кожен наслідок є причиною подальших стадій тощо. Сторонами цього методологічного підходу виступають: по-перше, уявлення про конфлікт як про одну із загальних, універсальних (разом із солідарністю) форм взаємодії соціальних індивідів і груп у суспільстві; по-друге, усвідомлення того, що на рівні емпіричної реальності та первинних теоретичних узагальнень категорії причини і наслідки сприяють систематизації, упо-

рядкуванню досить суперечливого та різноманітного вихідного матеріалу. Таким чином, категорія «причина-наслідок» стає ключовою для аналізу структури, динамічних характеристик конфлікту, виявлення його латентних і відкритих стадій розвитку [6, с. 8–9].

Будь-який предмет, явище містять протиріччя, тобто єдність протилежностей, взаємодія яких неминуче призводить до кількісних і якісних змін та розвитку. У змісті та структурі будь-якого конфлікту виявляється наявність двох протидіючих сторін, що перебувають в опозиції одна до одної, визначається динаміка та напруженість їхніх взаємовідносин, розкривається механізм взаємовпливу цих сторін, тобто єдність полярно протилежних сил. Із точки зору практичної (емпіричної) застосовності такий підхід дає змогу: а) виділити суттєві властивості й елементи конфлікту; б) виявити джерела й умови зародження та розвитку конфлікту; в) позначити моменти, процеси взаємопереходу протилежностей (позицій, інтересів, мотивів, настанов).

Звідси випливає важливий висновок: конфлікт, як зазначає Гегель, «не варто вважати тільки за якусь аномалію, яка зустрічається лише іноді: він є негативним у його істотному визначенні, принцип усякого саморуку, що складається не в чому іншому, як у деякому зображенні протиріччя», його треба, отже, трактувати як явище об'єктивне, таке, що принципово неможливо знищити [7, с. 520–521]. За Гегелем, розвиток і вирішення внутрішніх протиріччя неминуче має закінчуватися примиренням протилежних суспільних інтересів. Варто зазначити, що цю ідею Гегеля представники ряду конфліктологічних напрямів згодом використовували як обґрунтування міжкласової солідарності та соціального партнерства.

Таким чином, стверджується наявність протиріччя в усьому сущому – у природному, духовному та соціальному світі. Протиріччя в матеріальних утвореннях, духовній сфері, процеси пізнання є джерелами всякого руху, зміни у природі, соціумі та процесі мислення. Для повноти аналізу внутрішнього зв'язку між протиріччям і конфліктом доцільно спиратися на діяльнісний підхід. Він дає змогу виділити суб'єктивну складову частину конфлікту, побачити відмінність у потребах, інтересах, мотивах, цілях соціальних суб'єктів (індивідів, груп, класів, націй). Дійсно, жодна конфліктна взаємодія не може не відобразитися в почуттях і розумі людини. З огляду на це, можна стверджувати, що будь-який конфлікт є усвідомленням і емоційно-чуттєвим обробленням будь-якого протиріччя.

Однак вирішальне значення в соціумі та для соціуму мають соціальні протиріччя. Соціальні протиріччя є особливе (приватне) щодо загального, тобто до суперечностей, які властиві природі, матеріальному світу. Протиріччя, що виникають з об'єктивних, незалежних від людини причин, можуть набувати соціального змісту, якщо вони починають впливати на зміну соціальних процесів та інститутів, становлення нових пізнавальних і наукових методів. Якщо вони не справляють безпосереднього впливу на життя соціуму, то вони залишаються «річчю в собі». Соціальні протиріччя можна було б назвати рукотворними, оскільки вони становлять результат діяльності соціальних суб'єктів. Із цієї точки зору суспільство можна розглядати як динамічну систему соціальних взаємозв'язків індивідів і груп, як систему спільної багатofакторної та багатofункціональної діяльності, як досить рухому матрицю розподілу статусів і ролей соціальних суб'єктів. Незліченна кількість векторів, які є вчинками (за М. Бахтінін) або соціальними діями (за М. Вебером), становить багатоваріантну рівнодійну соціального розвитку суспільства або будь-якої його сфери (економічної, політичної тощо). У ряді випадків така рівнодійна, що має тривалий, відтворений характер, може набувати характеру соціального факту (у ряді випадків – соціальної закономірності). Тоді він є щодо окремого індивіда зовнішньою для нього силою, об'єктивною реальністю. Сутність соціального протиріччя – це результат, рівнодійна векторів сукупної творчо-перетворювальної, інтелектуаль-

ної, фізичної та інтуїтивної діяльності соціальних суб'єктів (індивідів, груп) [3, с. 99–100].

Практично жодна соціальна дія – якою би раціональною вона не була – не реалізується повністю відповідно до поставленої мети. На шляху соціальної дії зустрічається певна кількість чинників об'єктивного та суб'єктивного змісту, які значно впливають на неї. Кількість останніх різко зростає мірою ускладнення соціальних дій та їхніх перетинів в просторі і в часі, мірою включення в ці дії нових дійових осіб – суб'єктів, які мислять та мають свої інтереси й мотиви, володіють різними здібностями, рівнями підготовленості до цього виду діяльності та прагнуть, до того ж, досягнення соціо- або егоценетристських цілей. Складність і різноманіття соціальних протиріччя породжує гігантську кількість соціальних конфліктів. Розкриття змісту конкретного конфлікту не завжди є безпосереднім розкриттям змісту соціального протиріччя.

Соціальне протиріччя в частому вигляді рідко себе маніфестує: генетично та змістовно воно часто переплетене з іншими соціальними протиріччями. Так, економічні суперечності можуть існувати в органічній єдності із соціальними, національними та іншими формами конфліктів. Можна стверджувати, що соціальний конфлікт не завжди є прямим логічним продовженням соціального протиріччя; він може стати наслідком дії і кількох соціальних протиріччя. Звідси випливає, що осмислення й емоційно-почуттєве оброблення соціального протиріччя і його урегулювання здійснюється через соціальний конфлікт. Інакше кажучи, соціальний конфлікт – вища форма розв'язання соціального протиріччя. Приховані до певного періоду соціальні протиріччя є нічим іншим, як початком зав'язування предконфліктної ситуації і потім латентного, часто неусвідомленого перебігу конфлікту, періодом накопичення енергії. Перетворення латентного конфлікту на відкритий – логічне продовження і завершення конфліктного процесу (соціального протиріччя). Складність сприйняття такого формулювання проблеми зумовлена тим, що зазвичай під протиріччям звикли розуміти зіткнення протилежностей на макрорівні (громадські, національні, міжнародні та інші протиріччя) або мезорівні (внутрішньопартійні протиріччя, протиріччя між центром і регіонами) і майже зовсім не розглядають протиріччя на мікрорівні (сім'я, мала група). Крім того, переважним є уявлення про те, що різні кризи, конфлікти, протестні рухи, які відбуваються на мезо- і мікрорівнях, дедукуються із соціально-економічних макроподій і закономірностей, що мають об'єктивний характер. Однак логіка реального історичного процесу не зведена тільки до такого одностороннього трактування, а передбачає наявність зустрічного індуктивного зумовленого процесу: сходження, наростання конфліктних, суперечливих взаємодій від міжособистісних, групових до класових, міжгнітчих, міждержавних. Обидва потоки конфліктних взаємодій перебувають у діалектичній взаємодії, додатково «підживлюючи» один одного, або посилюючи руйнівну енергію, або придушуючи її, що наочно простежується у ситуації суспільної кризи [8, с. 107–112].

Варто зазначити, що рух від мікрорівня до макрорівня передбачає наростання численних змінних – агенти конфліктних ситуацій, інтереси, мотиви участі/неучасті, розподіл соціальних ролей, лідерство тощо. Тому розв'язання і врегулювання конфліктів на мікрорівні здійснюється більш продуктивно, оскільки тут фіксується досить повно й детально об'єкт домагань, позиції та інтереси учасників конфліктної взаємодії, його масштаб і зона поширення. Водночас на вищих рівнях соціальної реальності позиції інтереси багатьох безпосередніх та опосередкованих учасників часто неоднозначні, завуальовані й розмиті. Масові макроконфліктні явища, з огляду на зберігання в часі, повторюваність, стійкість, суспільну значущість зв'язків і соціальних норм, що існують у певних сферах людської діяльності, набувають форми закономірних, об'єктивних процесів.

Виниклий конфлікт набуває своєї форми вираження, яка означає, що протиріччя стало предметом сприйняття,

уваги індивіда або соціальної групи, можливо і не завжди повністю усвідомленим, тобто протиріччя починає виходити зі стану «річ у собі», виявлятися, оформлюватися в конфлікт. Протиріччя, причини та динаміка якого до певного часу приховані від безпосереднього чуттєвого сприйняття, особливо в ситуації буденності, очевидно, належить до категорії сутності. Зрештою, сутність протиріччя розкривається у вигляді досить конкретних явищ, що чуттєво сприймаються й емпірично фіксуються, тобто конфліктів. Тому логіка дослідження змісту, структури, форм і функцій конфлікту має виходити на більш широке коло соціальних проблем і закінчуватися не тільки пошуком причин та умов виникнення соціальних конфліктів, а й виявленням витоків соціальних протиріч.

Таким чином, феномен соціального конфлікту завжди був невід'ємною частиною людського суспільства та змінювався разом із ним. Із примітивного явища первісних народів соціальний конфлікт виріс у потужний високотехнологічний, соціоформувальний механізм, який охоплює велику кількість причинно-наслідкових зв'язків. Сприяння раціоналізації найвищих конфліктів з урахуванням їхньої концентрації, а також переважно стихійного, деструктивного характеру, які суттєво зумовлені змінами в сфері економіки, політики, культури, розглядається нині філософами як завдання величезної науково-практичної значущості. Загальний сенс соціально-філософських підходів бачиться у пошуку технологій і методів діагностування, прогнозування, аналізу конфліктних процесів, їхньої локалізації й управління ними на основі інституціоналізації. Плуралізм наукових уявлень, множинність можливих інтерпретацій дійсності робить доцільним і необхідним вивчення конфліктів різного рівня світу на діалектичних засадах. Існування складних «людиновимірних» систем, що розвиваються та беруть участь у конфліктах, ставить проблематику конфліктів на системний і синергетичний рівень постнекласичної науки.

Література

1. Дарендорф Р. Современный социальный конфликт. Очерк политики свободы / Пер. с нем. Л.Ю. Панфиной. М.: РОССПЭН, 2002. 284 с.
2. Клевцев І.Ю. Онтологічні та гносеологічні аспекти синергетичного розгляду соціального конфлікту. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-12040.html>.
3. Пономарьов О.С. Онтологія конфлікту. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. 2013. Вип. 32-33 (36-37). С. 95–104.
4. Денисенко І.Д. Сучасна теорія конфлікту: проблеми експлікації, демаркації, класифікації. Український соціум. 2013. № 3(46). С. 32–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2013_3_5.
5. Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Институт философии РАН; под редакцией В.С. Стёпина. 2-е изд., испр. и допол. Т. 2. М.: Мысль, 2010. 634 с.
6. Сватко Ю.І. Онтоепістемологія конфлікту як складова конфліктологічної експертизи: індикатори, мова, рішення (за лаштунками інформаційного маскараду). Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2015. С. 3–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMApp_2015_175_3.
7. Гегель Г.В.Ф. Наука логика. СПб.: Наука, 1997. 800 с.
8. Rubin J.Z. Social Conflict: Escalation, Stalemate and Settlement / J.Z. Rubin, D.G. Pruitt, S.A. Kim. N.-Y.: McGraw-Hill, 1998. 368 p.

Анотація

Жеребятнікова І. В. Діалектичні основи дослідження соціальної конфліктності. – Стаття.

Стаття присвячена філософському осмисленню буття конфлікту як елемента соціальної реальності в контексті діалектичного методу. Філософсько-методологічна систематизація підходів до визначення предметної онтології конфлікту, логіка філософського дискурсу сприяють створенню

цілісної концепції конфліктологічного знання. Досліджено сутність та джерела соціальної конфліктності через категорію «протиріччя», що дозволяє аналізувати конфлікт як високотехнологічний, соціоформувальний механізм, який охоплює велику кількість причинно-наслідкових зв'язків. Конфліктна взаємодія, що виступає у вигляді протиріччя, одночасно становить діалектичну єдність і діалектичну цілісність. Визначено, що ймовірнісна природа законів діалектики найбільш повно може пояснити переважно ситуативні засади виникнення соціальних конфліктів, їхню динаміку та характеристики. Підкреслено, що застосування діалектичного підходу до феномена конфлікту дає змогу здійснити переведення абстрактних положень у площину практичних технологій з управління конфліктами, сприяє в пошуку методів діагностування, прогнозування та аналізу конфліктних процесів.

Ключові слова: соціальний конфлікт, протиріччя, конфліктна взаємодія, діалектичний метод, соціальна філософія, сутність конфлікту.

Анотація

Жеребятнікова І. В. Диалектические основы исследования социальной конфликтности. – Статья.

Статья посвящена философскому осмыслению бытия конфликта как элемента социальной реальности в контексте диалектического метода. Философско-методологическая систематизация подходов к определению предметной онтологии конфликта, логика философского дискурса способствуют созданию целостной концепции конфликтологического знания. Исследована сущность и источники социальной конфликтности через категорию «противоречие», что позволяет анализировать конфликт как высокотехнологичный, социформирующий механизм, который включает в себя большое количество причинно-следственных связей. Конфликтное взаимодействие, выступающее в виде противоречия, одновременно представляет собой диалектическое единство и диалектическую целостность. Определено, что вероятностная природа законов диалектики наиболее полно может объяснить преимущественно ситуативные основы возникновения социальных конфликтов, их динамику и характеристики. Подчеркнуто, что применение диалектического подхода к феномену конфликта позволяет осуществить перевод абстрактных положений в плоскость практических технологий по управлению конфликтами, содействует в поиске методов диагностики, прогнозирования и анализа конфликтных процессов.

Ключевые слова: социальный конфликт, противоречие, конфликтное взаимодействие, диалектический метод, социальная философия, сущность конфликта.

Summary

Zherebiatnikova I. V. Dialectical bases of investigation of social conflict. – Article.

The article is devoted to the philosophical understanding of the existence of conflict as an element of social reality in the context of the dialectical method. The philosophical and methodological systematization of approaches to the determination of the ontology of conflict, the logic of philosophical discourse contribute to the creation of an integral concept of conflictological knowledge. The essence and sources of social conflict are examined through the category of “contradiction”, which allows us to analyze the conflict as a high-tech, socioforming mechanism, which includes a large number of cause-effect relationships. Conflict interaction, acting in the form of contradiction, simultaneously represents a dialectical unity and dialectical integrity. It is determined that the probabilistic nature of the laws of dialectics can most fully explain the situational basis for the emergence of social conflicts, their dynamics and characteristics. It is underlined that the application of the dialectical method to the phenomenon of conflict allows doing the translation of abstract provisions into the plane of practical technologies for conflict management, facilitates the search for methods for diagnostics, prevention and analyses of conflict processes.

Key words: social conflict, contradiction, conflict interaction, dialectical method, social philosophy, essence of conflict.